

Rezultati istraživanja

Mjerenje progressa i uticaja Projekta “Danas djeca, sutra roditelji” u Bosni I Hercegovini

Mart 2011

Goran Zorić, Branka Ivanović i Mathijs Euwema

Sadržaj

1. Uvod	- 3 -
Projekat	- 3 -
Ciljevi istraživanja.....	- 3 -
2. Metodologija	- 5 -
Upitnici	- 5 -
Prikupljanje podataka i i analize	- 5 -
Uzorak i izvori podataka	- 6 -
3. Rezultati	- 7 -
Uticaj centara na psihosocijalnu dobrobit djece	- 7 -
Aktivnosti centra koje se smatraju najkorisnijim.....	- 12 -
Saradnja centara sa školama i roditeljima	- 15 -
Važne karakteristike članova osoblja i volontera u centrima	- 17 -
4. Diskusija i preporuke.....	- 19 -
Diskusija	- 19 -
Preporuke.....	- 21 -
5. Zahvale	- 22 -
Prilozi.....	- 23 -

1. Uvod

Projekat

Realizacija projekta "Danas djeca, sutra roditelji" je započela u novembru 2008. godine u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Projekat je finansijski podržan kroz Matra program, Program Holandskog Ministarstva Vanjskih Poslova, i implementiraju ga Kinderpostzegels, Holandija zajedno sa partnerskim organizacijama u Bosni i Hercegovini, TALDi i CNFCEE. ICDI ima savjetodavnu ulogu na projektu i uključen je u realizaciju od početka.

Generalni cilj projekta je poboljšanje kvaliteta života i razvoj novih mogućnosti za djecu koja dolaze iz porodica sa višestrukim problemima u Bosni i Hercegovini. Cilj projekta je osiguranje visoko kvalitetne i fokusirane podrške za djecu iz porodica sa višestrukim problemima kroz osnivanje održivih dnevnih centara u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. U središtu projektnih aktivnosti je uspostavljanje sedam dnevnih centara za djecu u Bosni i Hercegovini, i po jedan centar u Srbiji i Crnoj Gori. Centri pružaju djeci mogućnost da uzmu učešća u raznim aktivnostima koje im se nude, u terminima poslije škole i vikendima (podučavanje, kompjuterske vještine, sportske aktivnosti, psihološko savjetovanje itd). U fokusu rada Centara je prevencija razvijanja ozbiljnih psihosocijalnih problema, te osnaživanje djece kako bi bili u stanju da prevladavaju teške životne situacije sa kojima se suočavaju. Unutar centara se realiziraju aktivnosti koje su fokusirane na jačanje samopouzdanja i razvoj socijalnih i emocionalnih kompetencija, kroz stimuliranje kreativnosti kod djece i sticanje vještina za suočavanje sa stresnim situacijama u svakodnevnom životu. Do sada 246 djece redovno dolaze u centre u Bosni i Hercegovini. U svakom centru su angažovane tri osobe (koordinator centra, koordinator aktivnosti i koordinator volontera) kao i brojni volonteri (u prosjeku 10 volontera po centru). U istraživanje su bili uključeni centri u Bosni i Hercegovini.

Ciljevi istraživanja

Ideja o istraživanju, čije rezultate prezentiramo u ovom dokumentu se pojavila u drugoj godini realizacije projekta "Danas djeca, sutra roditelji". Menadžment tim je osjećao potrebu da se sprovede istraživanje kako bi se identificirao uticaj rada centara na djecu, a dobiveni rezultati služili kao povratna informacija za nas uključene u realizaciju projekta, ali i za druge zainteresirane strane. Osim toga, željeli smo da identificiramo faktore pozitivnog uticaja, ali i da potvrdimo rezultate, koje smo svi osjećali da smo ostvarili. I na kraju, ono što je najvažnije, da saznamo od djece i drugih relevantnih aktera (osoblje, volonteri i nastavno osoblje) kako možemo dalje unaprijediti i poboljšati rad centara.

Obzirom na temeljne pojmove, odlučili smo se sprovesti kvantitativno istraživanje (iako sadrži mnogo kvalitetnih komponenata), sa glavnim akcentom na iskustva djece, korisnika centara. Također smo željeli da uporedimo uticaj (kako ga djeca osjećaju) sa uticajem kako ga obzervira nastavno osoblje, te u manjoj mjeri (obzirom da nije realno za očekivati da oni mogu biti neutralni posmatrači), ostvaren uticaj rada centara od strane osoblja centara i volontera. Uslijed ograničenih vremenskih rokova, odlučili smo da u ovu fazu istraživanja ne uključujemo roditelje (ali bi oni također trebali biti uključeni u bilo kojem narednom istraživanju).

Da rezimiramo, glavni ciljevi istraživanja su:

- Definisanje uticaja centara na psihosocijalno stanje djece i identifikacija domena u kojima je ostvaren najveći uticaj (u skladu sa mišljenjima i stavovima djece, nastavnika, osoblja centara i volontera);
- Identifikacija aktivnosti koje se realiziraju u centrima, a za koje se smatra da daju najveći doprinos u radu sa korisnicima (identifikacija prostora za poboljšanje);
- Utvrđivanje nivoa saradnje između centara i škola, roditelja, te uticaj ovih odnosa na djecu, korisnike centara;
- Identifikacija najvažnijih faktora koji utiču na rad osoblja i volontera u centrima

2. Metodologija

Zbog ograničenog vremena za istraživanje, odlučili smo da uzorak djece ispitanika bude relativno mali (N=35; petero djece po centru od oko trideset korisnika po centru). Također nismo primjenjivali metod kontrolne grupe, iz više razloga: ograničenog vremena ali i zbog etičkih razloga (smatrali smo da ne bi bilo u redu da formiramo grupu djece "pod rizikom" koja ne dolaze u centar samo iz razloga da bismo uporedili uticaj). A s druge strane, ne raspoložemo informacijama s početka realizacije projekta tako da metod kontrolne grupe nije bio moguć u svakom slučaju.

Upitnici

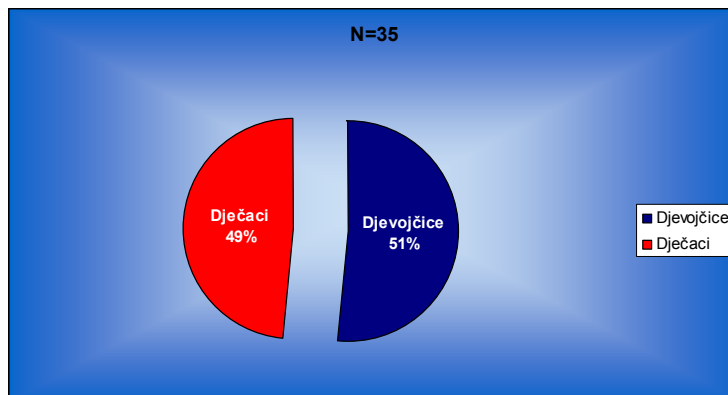
Upravo zbog činjenice da cilj istraživanja nije bio da se prikupe kvantitativni podaci, podaci koji bi se mogli koristiti da jasno pokažu drugima uticaj rada centara, razvili smo upitnike za djecu i za nastavnike. Neka od pitanja se pojavljuju u oba upitnika, kako bismo mogli uporediti percipirani uticaj od strane djece i od nastavnog osoblja. Za članove osoblja i volontere je također kreiran upitnik sa jednim pitanjem koje je i u upitniku za djecu, da bismo procijenili koliko su važne personalne karakteristike (osoblja i volontera) djeci i koliko se to podudara sa odgovorima dobivenim od osoblja i volontera. Kompletni upitnici sa sumiranim rezultatima / odgovorima je u prilogu izvještaja.

Također smo obavljali i neformalne intervju sa osobljem i volonterima, kako bismo provjerili neke od dobivenih informacija kroz upitnike, ali i da procijenimo kako osoblje i volonteri vide uticaj svog rada i šta je po njihovom mišljenju važan faktor 'uspjeha'. Obzirom da osoblje i volontere ne možemo tretirati kao 'neutralne posmatrače', dobivene informacije nisu uvrštene u izvještaj.

Prikupljanje podataka i analize

Podatke smo prikupljali u periodu novembar, decembar 2010. godine. U svakom od centara smo obavili intervju sa petoro djece. Djeca su birana metodom slučajnog uzorka, a participacija djece je bila na volonterskoj osnovi (svi roditelji su bili informisani o istraživanju i potpisana je saglasnost s njihove strane). Anonimnost u procesu prikupljanja podataka je osigurana na taj način da se svakom popunjenom upitniku dodjeljivao broj, a ne ime ispitanika. Upitnici su obrađeni od strane studenta završne godine psihologije Gorana Zorića, uz podršku tehničkog savjetnika i BIH CNFCEE projekt koordinadora Branke Ivanović.

Uzorak i izvori podataka

- **Djeca N=35**; dječaci: 17, djevojčice: 18; starosne dobi od 9 do 15 godina; prosjek starosti 12,4 godina. Djeca ispitanici su korisnici usluga centra od 3 do 10 mjeseci, a većina ispitanika posjećuju centar oko 8 mjeseci i više.
- Upitnici su distribuirani i popunjeni od strane 34 nastavnika iz različitih škola, uglavnom onih koje pohađaju djeca koja su i korisnici centra.
- Nestruktuirani intervjui su se obavili sa 21 članom osoblja centara i 21 volonterom (grupna diskusija), te je tom prilikom popunjen i kvantitativan upitnik.

Važno je istaknuti da u procesu prikupljanja podataka se nisu pojavili nikakvi ozbiljni problemi. Za mlađu djecu, neka pitanja su zahtijevala dodatna verbalna pojašnjenja. Podaci su se prikupljali u centrima, u ugodnoj atmosferi u tzv. „tihoj sobi”, koja je inače namijenjena za individualni rad sa djecom. Djeci je objašnjeno da sve informacije koje budu iznijeli u procesu intervjua će ostati anonimne i bez ikakvih posljedica na bilo koga, i vjerujemo da je to imalo uticaja i na rezultate. Pitanja u svakom slučaju nisu bila usmjeravajuća.

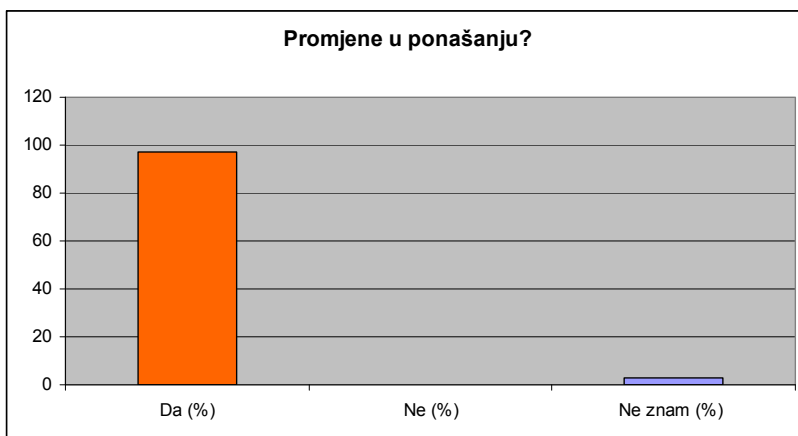
Prva obrada podataka se radila u Bosni i Hercegovini i sastojala se od sumiranja svih dobivenih odgovora (za neka pitanja su se unosile prosječne ocjene). Završna analiza se radila u Holandiji i uključivala je izračunavanje procentualnih vrijednosti za različite odgovore. Zatim su se radila poređenja za ista pitanja u upitnicima za različite grupe ispitanika. Nismo primjenjivali komplikovane statističke analize te su i dobiveni rezultati jednostavni za interpretaciju.

3. Rezultati

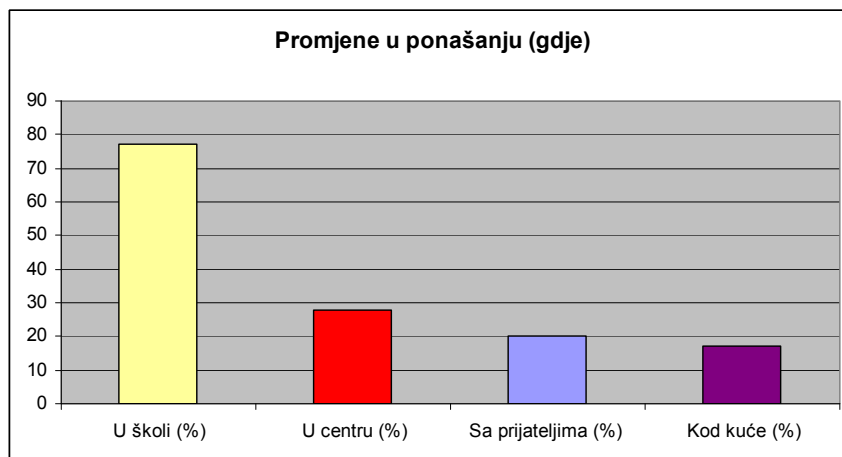
U ovom poglavlju ćemo prezentirati najznačajnije i najinteresantnije rezultate. Pokušat ćemo dati odgovore na pitanja koja smo postavili pred nas, kao ciljeve našeg istraživanja. Kompletne odgovore na sva pitanja možete naći u prilogu ovom dokumentu.

Uticaj centara na psihosocijalnu dobrobit djece

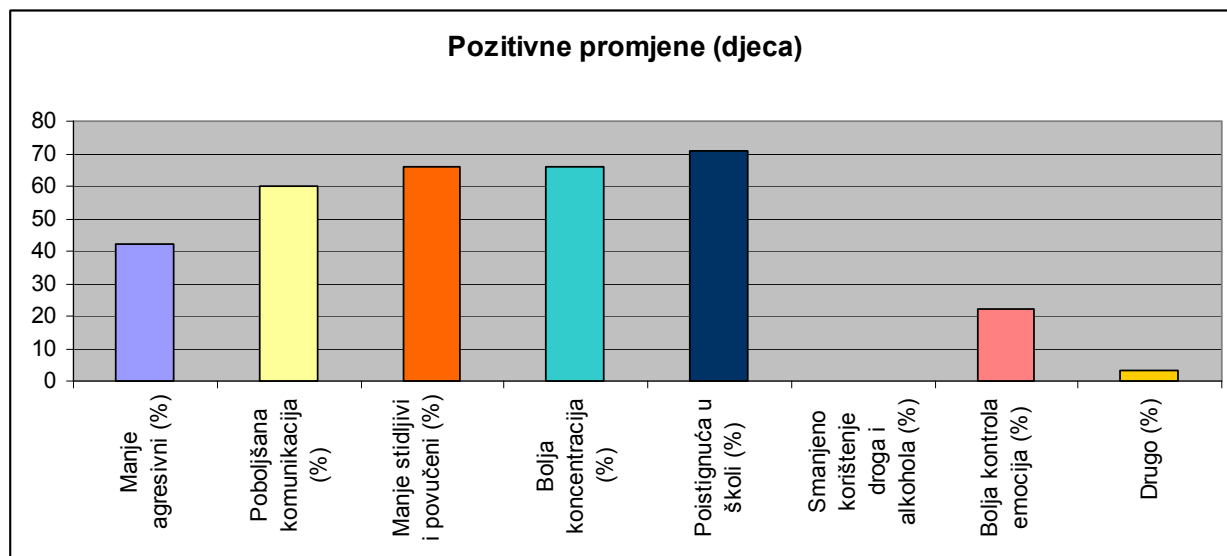
Veliki broj djece, njih 97% je navelo da vide promjene u svom ponašanju od kada redovno dolaze u centar (samo jedno dijete je navelo da on / ona ne zna da li se njegovo / njeno ponašanje promijenilo).

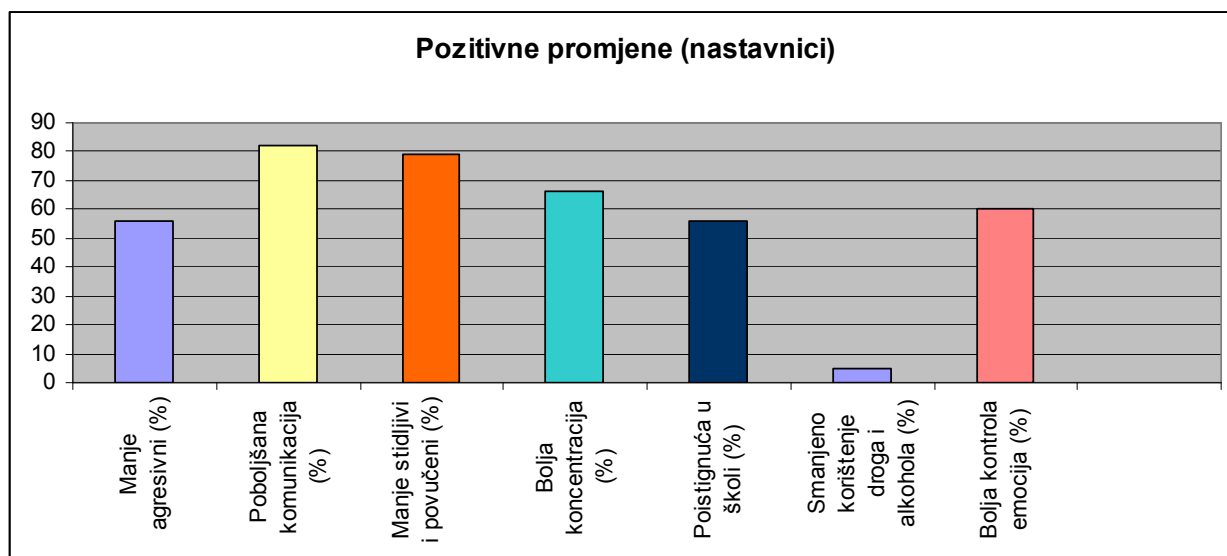
Uočene promjene u ponašanju se najviše primijete u školama. Skoro 80% ispitanika je mišljenja da se ponašaju drugačije u školi. Najmanje promjene su navedene kao promjene u ponašanju kod kuće (17%), ali i u odnosu prema prijateljima, nisu uočili neke značajnije promjene.

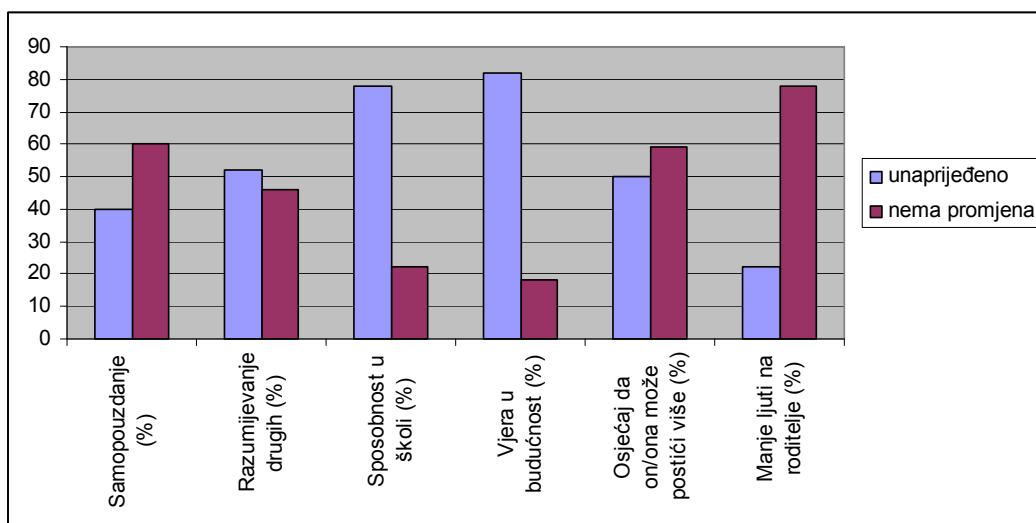
Interesantno je analizirati vrstu uočenih promjena. 71% je navelo 'poboljšanje u savladavanju nastavnog gradiva', 'manje povučeni i stidljivi' i 'bolja koncentriranost na zadatke' (oba sa 66%), te 'poboljšanje u komunikaciji sa drugima' (60%). 'manja upotreba alkohola i narkotika' (0%), ili 'bolja kontrola emocija' (22%), i 'smanjena agresivnost prema drugima' (42%) su odgovori koji su se rjeđe spominjali.

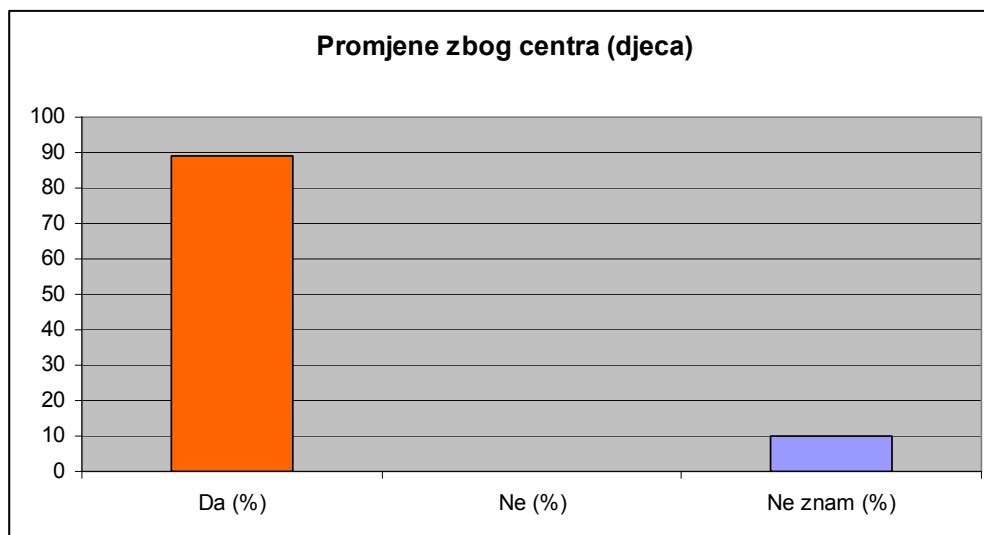
Ukoliko uporedimo pozitivne promjene navedene od strane djece sa odgovorima dobivenim od strane nastavnog osoblja, uočit ćemo veliku podudarnost, ali i interesantne razlike. ‘Unapređenje komunikacijskih vještina’ (82%) i ‘manje povučeni i stidljivi učenici’ (79%) su najčešći odgovori nastavnog osoblja. Jasno je da obje kategorije ispitanika i nastavno osoblje i djeca vide korisnike centra kao više “otvorene”. Također, i nastavnici i djeca uočavaju pozitivne promjene u dijelu savladavanja nastavnog gradiva, djeca navode ovu promjenu više nego li nastavnici (nastavnici 56% - djeca 71%). Kada govorimo o upotrebi alkohola i narkotičkih sredstava, obje kategorije ispitanika su naveli neznatne promjene; razlog tome vjerovatno leži u činjenici da ovaj fenomen još uvijek nije prisutan kod djece ovog uzrasta. Bitno je istaći da više od 60% nastavnika smatra da su djeca u stanju da bolje kontroliraju emocije od kada redovno posjećuju centar, dok samo 22% djece vidi promjenu u ovom segmentu. Neke promjene u ponašanju se vjerovatno bolje uočavaju od strane drugih nego li od nas samih.

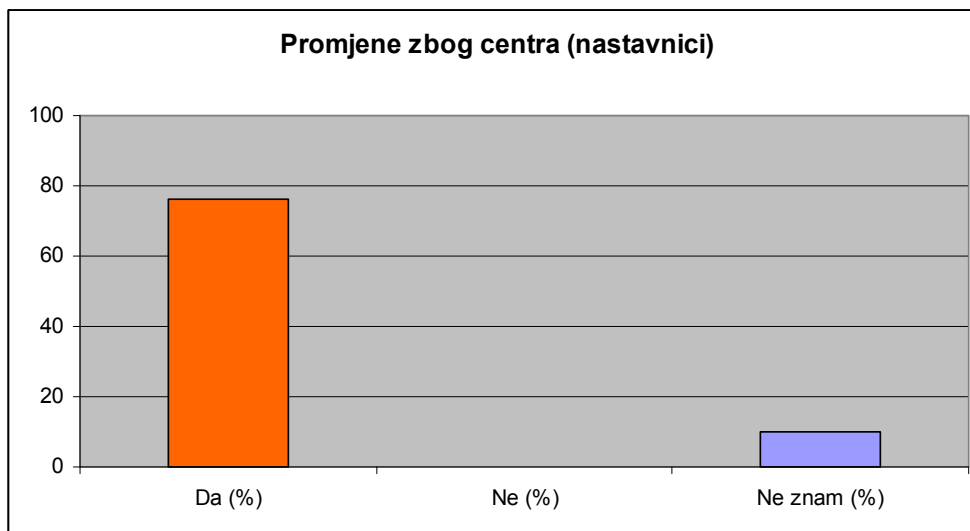

Također smo pitali djecu da li su primijetili promjene u osjećanjima, od kada dolaze u centar. Ponovo, školska postignuća su najčešće pominjana kao područje u kojem je primijećena promjena. U drugim domenima kao što su 'samopouzdanje' i 'vjera u budućnost', mišljenja su podijeljena. Iako su neki ispitanici navodili pozitivne promjene i u ovim sferama, ipak nisu bile spominjane u značajnoj mjeri. Želimo da napomenemo da su istraživači primijetili da mlađa djeca (polovina ispitanika) nisu u potpunosti razumjela ovo pitanje (iako su im data dodatna pojašnjenja), prema tome može se pretpostaviti da su pozitivne promjene više prisutne u ovom segmentu nego što je dobiveno analizom podataka. Nešto malo više od većine su izjavili da osjećaju da mogu postići više od kada posjećuju centar. Djeca su izjavila da ne smatraju da su manje agresivni prema roditeljima / starateljima, vjerovatno jer nisu ni osjećali da su agresivni prema njima.

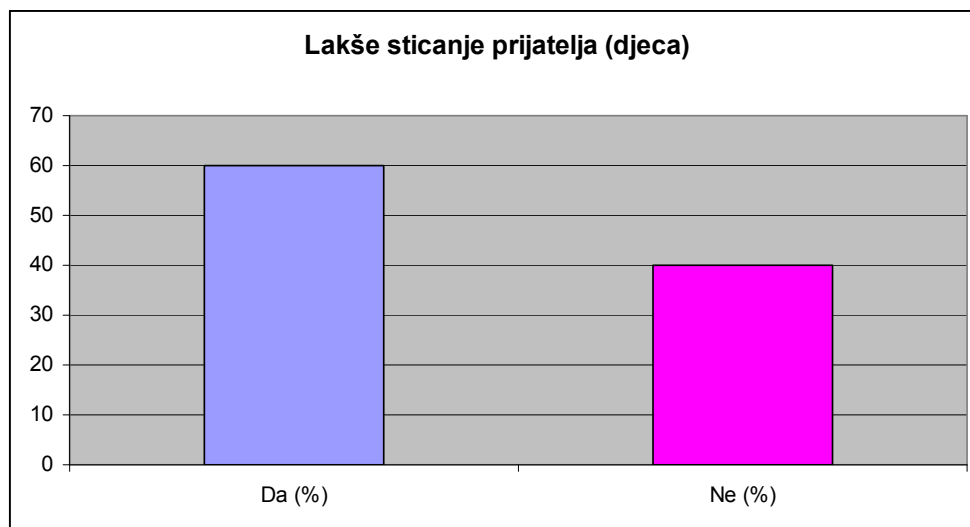

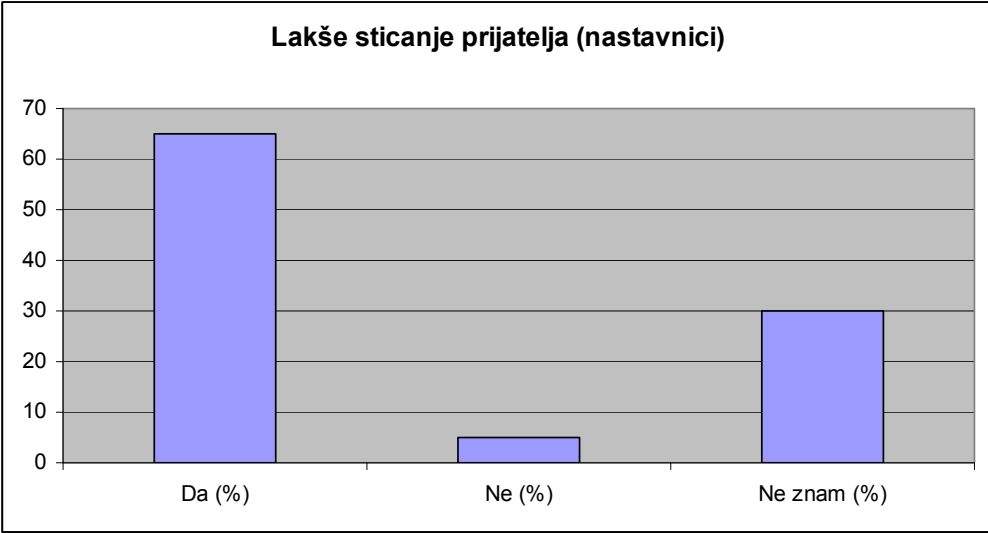
Promjene koje djeca uočavaju u svom ponašanju, isključivo vide u činjenici njihovog dolaska u centar (89%), a odgovor nastavnika je procentu od 76%. Jasno je da i djeca i nastavnici primjećuju izuzetno velik uticaj centra na ponašanje i emocionalnu dobrobit djece.

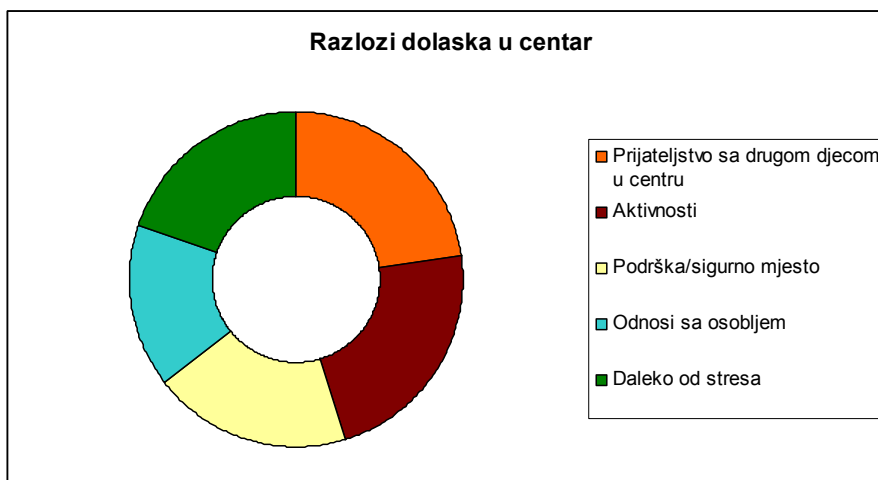
Upitali smo djecu da li su u stanju da lakše stiču prijatelje (u školi, centru, u susjedstvu, itd.) od kada dolaze u centar. 60% je odgovorilo potvrdno dok 40% ne smatra da su u stanju lakše uspostavljati prijateljstva. Odgovori nastavnika se manje-više podudaraju sa odgovorima djece. Naime, 65% njih smatra da djeca od kada dolaze u centar lakše uspostavljaju prijateljstva, a skoro 30% su izjavili da ne znaju; očigledno je da svi nastavnici nemaju jasnu sliku o tome kakvi su njihovi učenici izvan škole.

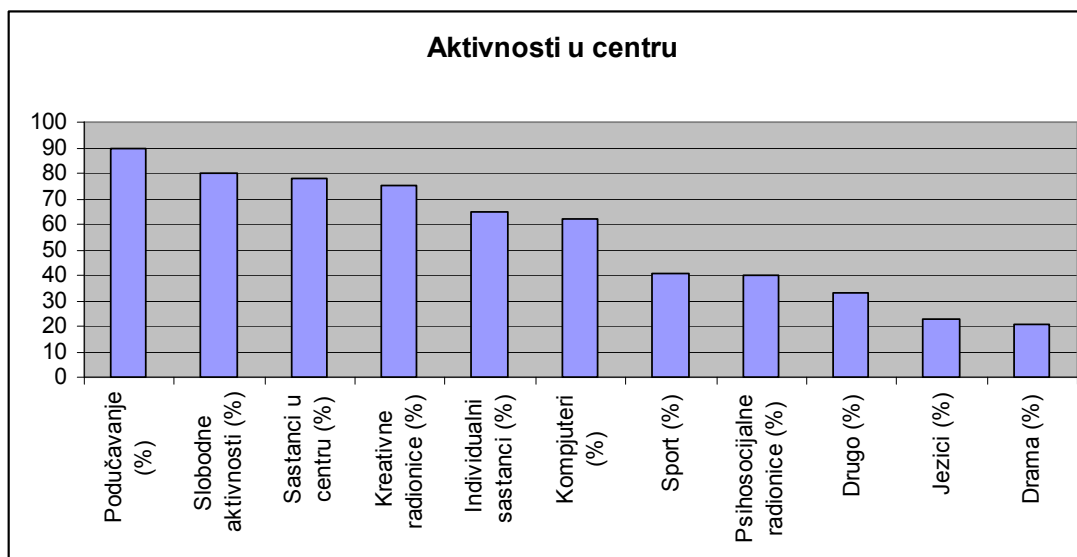

Aktivnosti centra koje se smatraju najkorisnijim

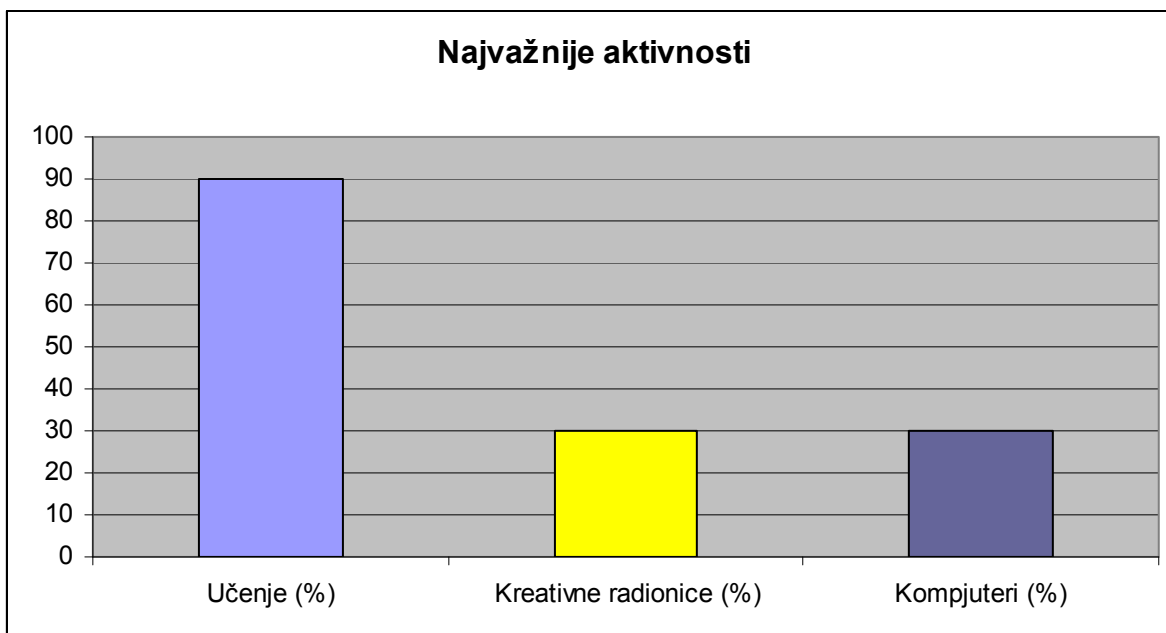
Prvo smo upitali djecu za razlog njihovog dolaska u centar. Dobili smo šarolike odgovore, ali je jasno da prijateljstvo sa drugom djecom u centru (prosječna ocjena 4.2) te aktivnosti koje centar nudi (prosječna ocjena 4.15) su navedeni kao najvažniji razlozi; zatim 'boraviti u sigurnom okruženju' (prosječna ocjena 3.51), 'podrška koju dobivam u centru' (prosječna ocjena 3.43). 'Odnosi sa članovima osoblja' je za djecu također značajna (prosječna ocjena 2.89), ali manje bitna nego drugi aspekti. Ovo je samo po sebi značajno / iznenađujuće, obzirom da je jedna od pretpostavki filozofije rada centra je da topli, povjerljivi odnosi sa osobljem i volonterima je najvažnija odlika za uspješnost rada centra. Ne treba odmah zaključiti da navedena pretpostavka ne važi, jednostavno djeca to ne posmatraju na takav način.

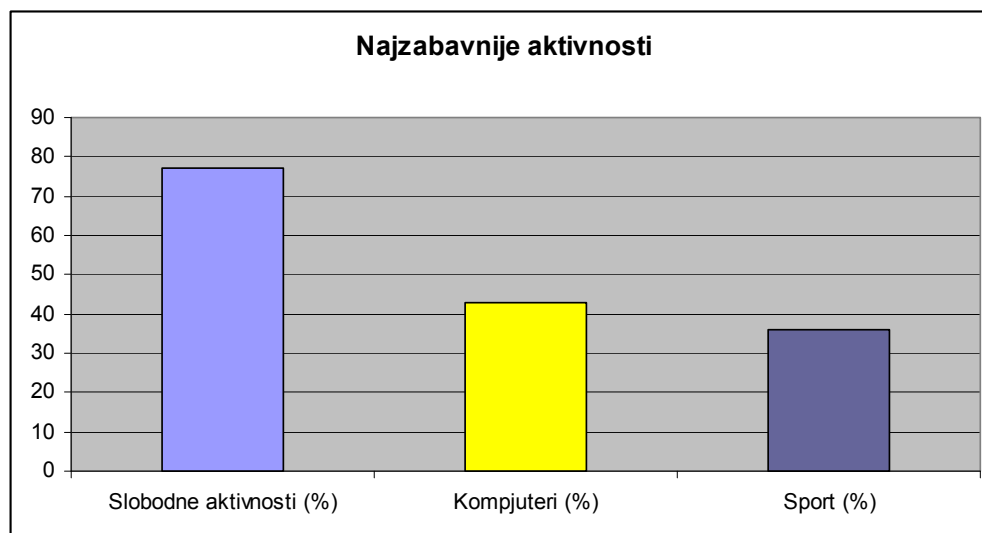
U različitim centrima, različite aktivnosti se nude djeci, svaki od centara ima svoje "specifične aktivnosti" Pokušali smo ocijeniti u kojima aktivnostima su djeca najviše uključena. Ponovo smo dobili šarolike odgovore, ali jasnije nego ostale. Jasno je da "podučavanje / podrška u savladavanju školskog gradiva" je jedna od aktivnosti u kojoj sva djeca učestvuju (I to je zaista aktivnost koje se realizuje u svakom od centara).

Učenje se smatra kao najvažnija /najkorisnija aktivnost od svih aktivnosti koje centar nudi. Aktivnost podrške u savladavanju školskog gradiva je očigledno veoma korisna za djecu, što je i ranije navedeno (u kojem domenu vidite najveći napredak).

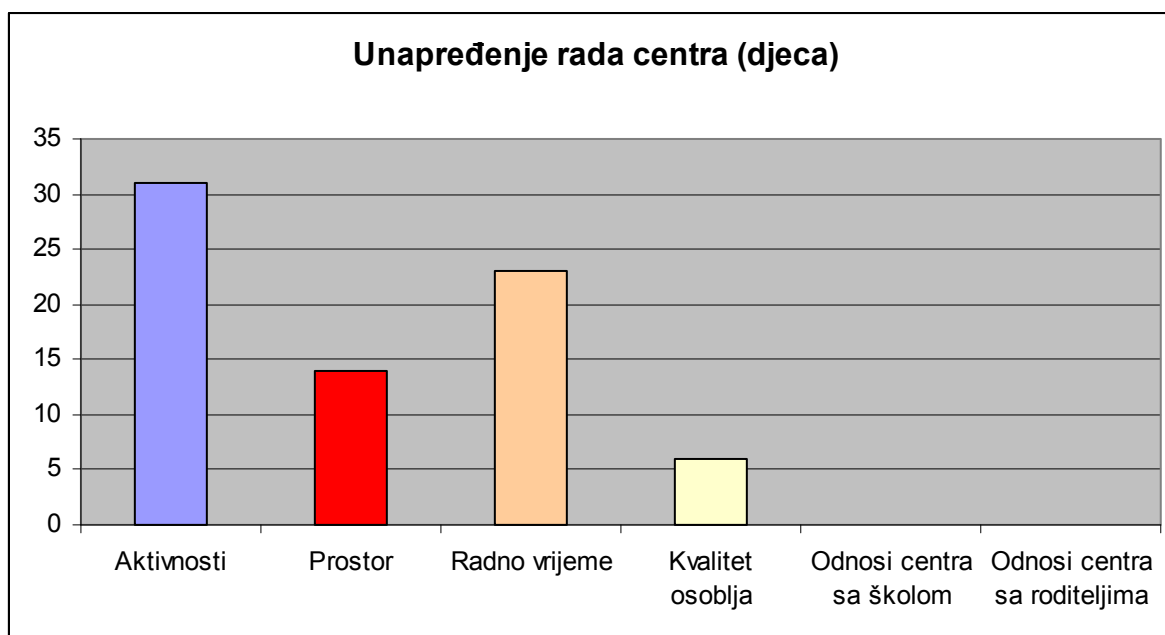
Najvažnije / najkorisnije nije neophodno i najzabavnije. Djeca su navela 'slobodne aktivnosti' u centru, kao aktivnosti u kojima najviše uživaju. Jasno je da djeca vole centar i doživljavaju ga između ostalog i kao mjesto u koje mogu doći i družiti se sa prijateljima.

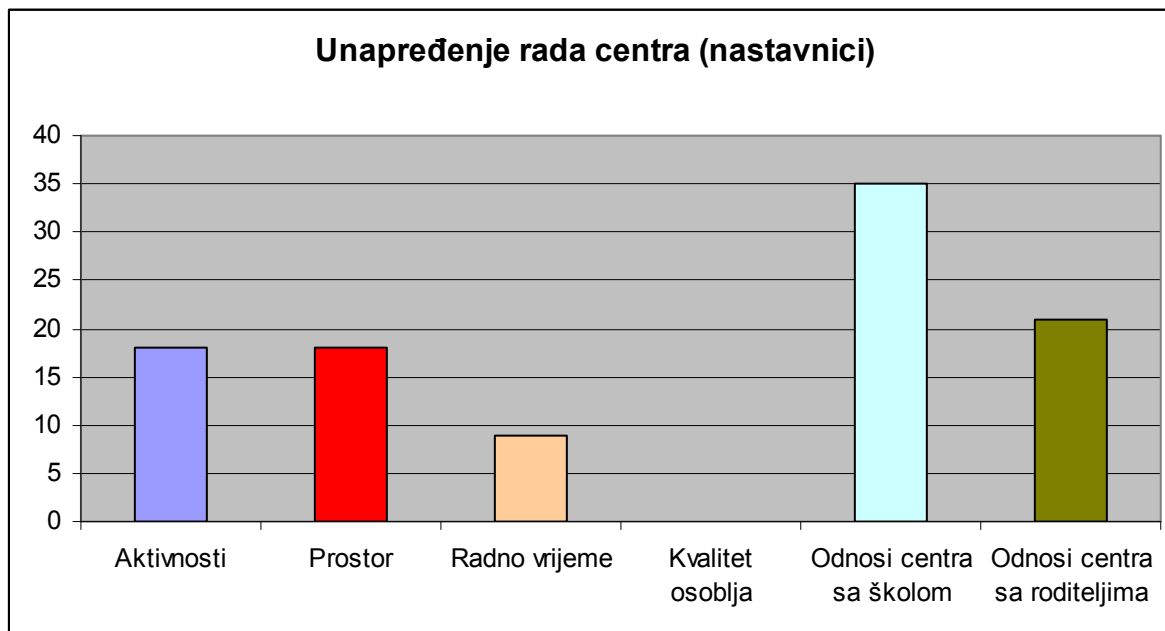
Većina djece je uključena i u neke druge aktivnosti van centra, ali za značajnu grupu djece (29%) aktivnosti koje nudi centar su jedine aktivnosti osim škole. To je vjerojatno pokazatelj loše socijalno-ekonomske situacije u većini mjesta gdje su centri nalaze (i gdje na žalost, mnoga djece u BiH i dalje moraju živjeti). Većina djece (60%) dolaze u centar svaki dan, drugih 31% su u centru jednom ili dva puta sedmično i u dane vikenda, a ostalih 9% su uključeni u aktivnosti centra jednom ili dva puta sedmično, ali ne i vikendom. Jasno je da centri popunjavaju prazninu između kuće i škole.

Većina djece je zadovoljna aktivnostima koje centri nude. Kada smo ih upitali šta je to po njihovom mišljenju što bi se moglo poboljšati najčešće dobivani odgovori su 'radno vrijeme' i 'aktivnosti koje se nude'.

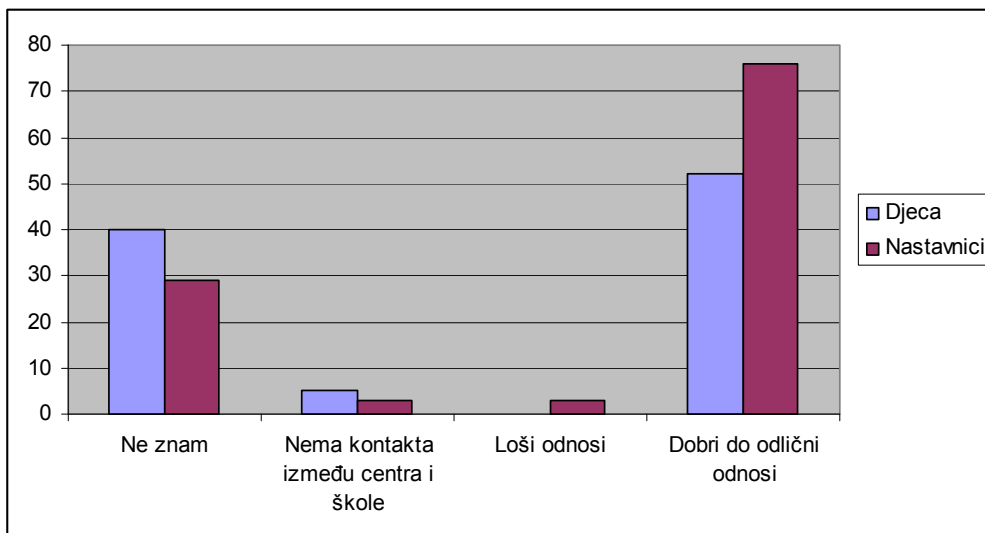
Isto smo pitali i nastavnike i dobili smo neznatno drugačije odgovore, prezentirane na dijagramu koji slijedi.

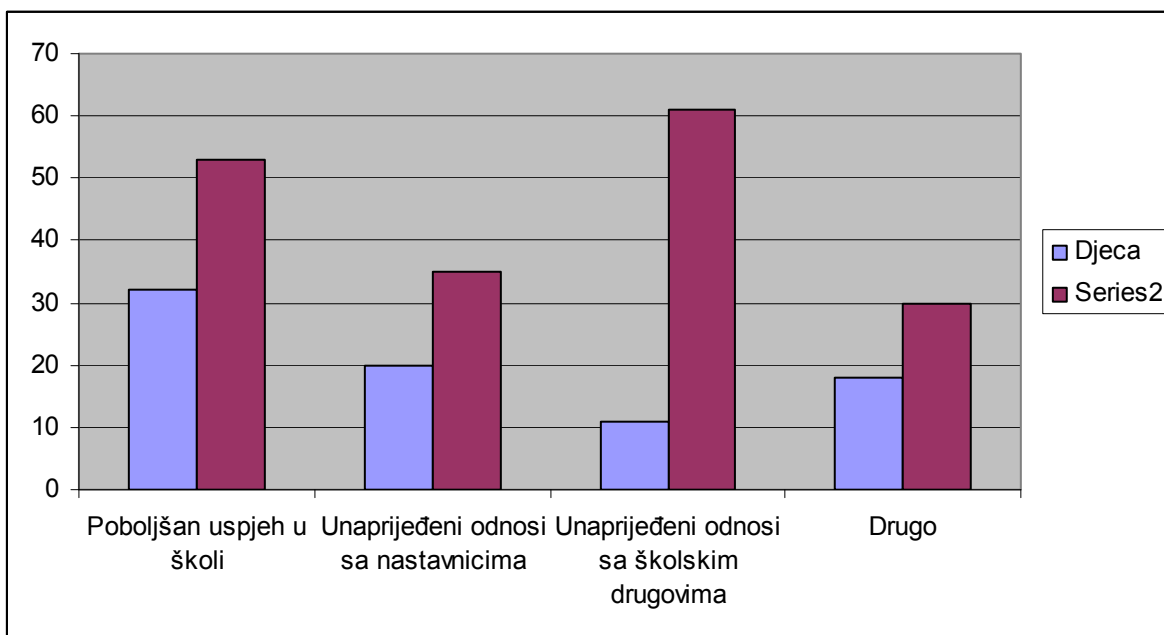
Saradnja centara sa školama i roditeljima

Saradnja između centara i škole

Većina djece (54%) je opisala saradnju između centra i škole od dobre do odlične, premda 46% ili ne znaju kakvi su njihovi međusobni odnosi ili su mišljenja da nemaju nikakvu saradnju. 76% nastavnika smatra da je saradnja između škole i centara od dobre do odlične, a 21% ili ne znaju ili su mišljenja da saradnja ne postoji. Jedan nastavnik je naveo da je saradnja loša.

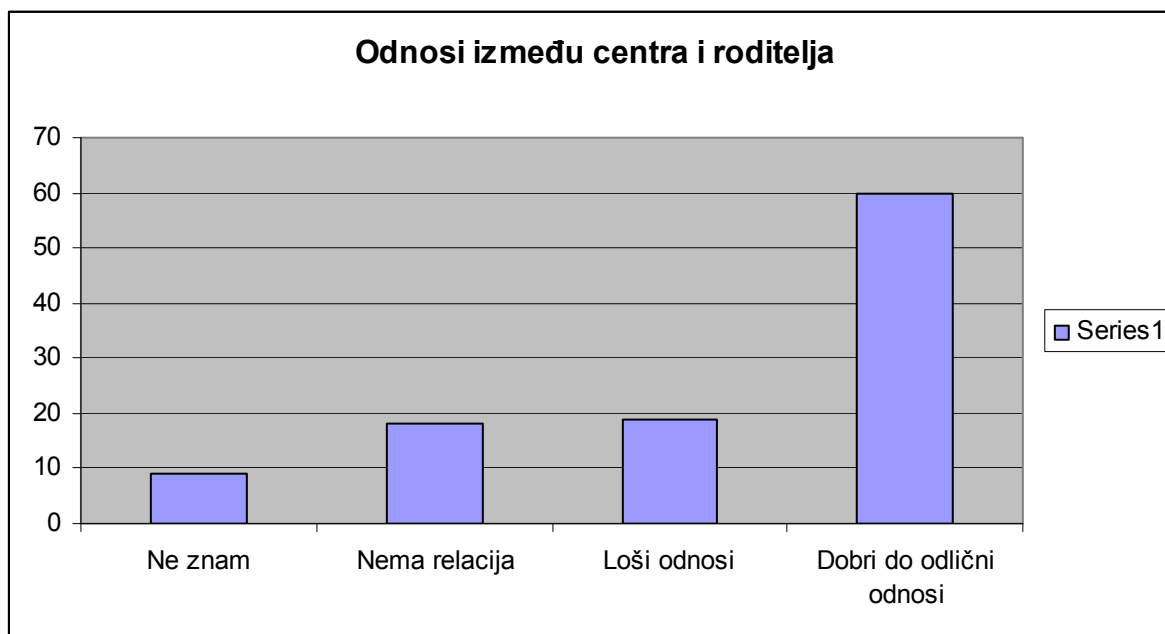

Djeca koja su navela da je saradnja između centra i škole dobra (52%), većina njih također smatra da saradnja ima pozitivan uticaj na njihov uspjeh u školi, ali i na njihove odnose sa nastavnicima i školskim drugovima. S druge strane, kada nastavnici ocjenjuju saradnju između centra i škole kao dobru, oni uzimaju u obzir da ista doprinosi pozitivnim promjenama i ima značajnog uticaja na rezultate djece u školi (84%), i smatraju da saradnja između škole i centra ima doprinosi poboljšanju postignuća djece u školi, odnosima sa osobljem i školskim drugovima. Najvjerovatnije, navedeni stavovi su pitanje razumijevanja; za djecu je manje jasno kako dobra komunikacija između centra i škole može imati pozitivan uticaj na njihove odnose sa nastavnicima i školskim drugovima.

Saradnja centara i roditelja / staratelja

Upitali smo djecu o saradnji centra i njihovih roditelja / staratelja. Dobili smo raznolike odgovore. Iako je 60% navelo da je ovaj vid saradnje od dobre do odlične, 21 % ili ne znaju ili su mišljenja da ne postoji ikakav vid saradnje. Značajna skupina ispitanika njih 17% je mišljenja da je saradnja između centra i roditelja loša.

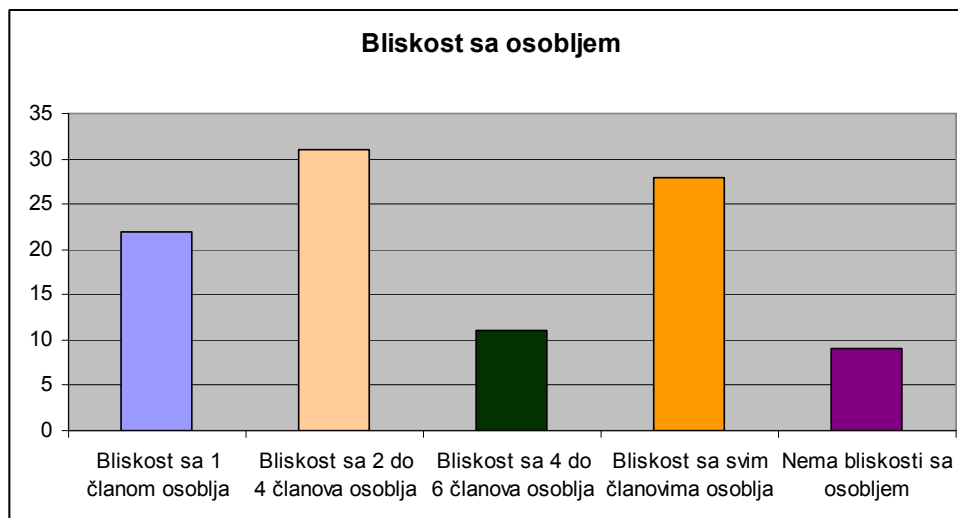
Od onih koji su odgovorili da je saradnja dobra, 77% je izjavilo da to ima pozitivan uticaj na njihove odnose sa roditeljima, a između 20 i 30% smatra da je rezultirala unapređenjem komunikacije sa braćom i sestrama, ili na neki drugi način im pomogla u kućnom okruženju.

Od onih koji su odgovorili da saradnja ne postoji ili je loša, 54% su mišljenja da bi se poboljšala njihova situacija kod kuće ukoliko bi dobri odnosi bili uspostavljeni dok 46% djece je navelo da ne znaju da li bi unaprijeđena komunikacija i saradnja između centara i roditelja / staratelja imala bilo kakav pozitivan uticaj.

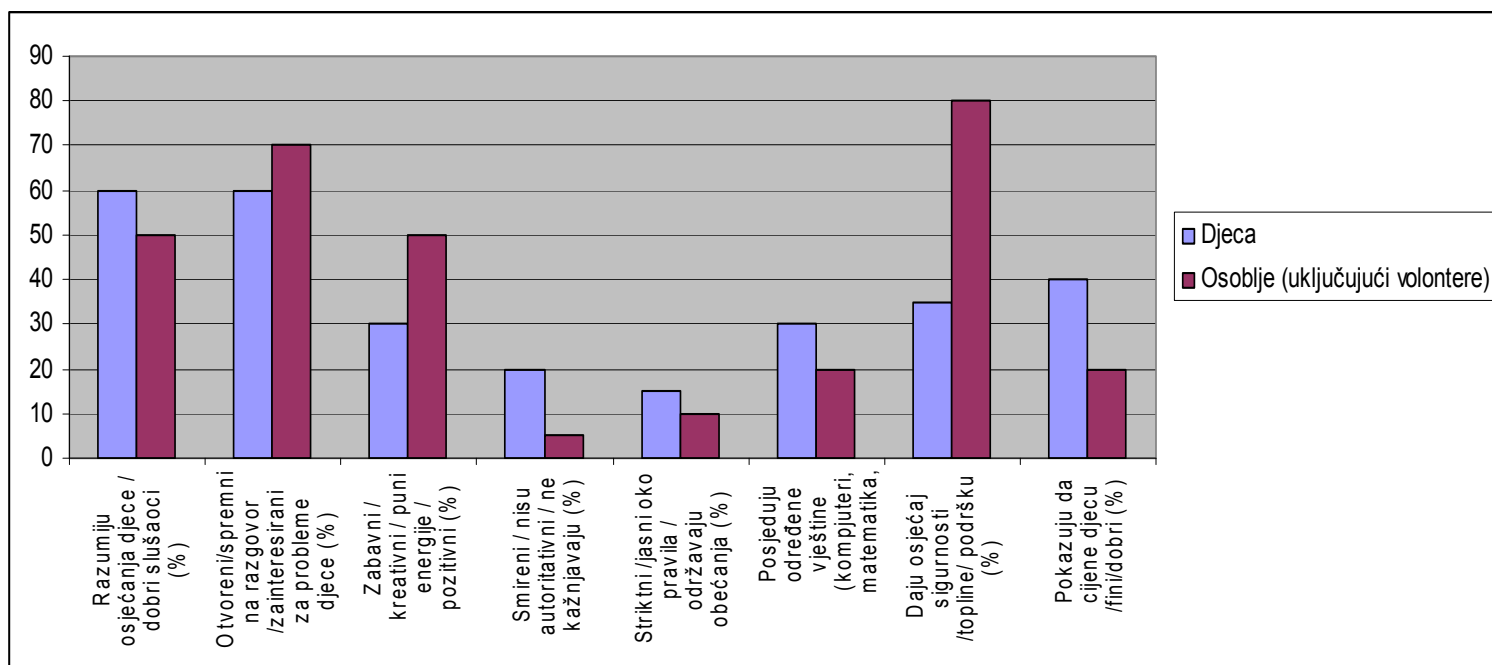
Važne karakteristike članova osoblja i volontera u centrima

Pitali smo djecu o različitim vrstama odnosa koje imaju sa članovima osoblja i volonterima. Iako 91% ispitanika osjeća blisku vezu sa jednim ili svim članovima osoblja, ipak 9% ispitanika smatra da ne osjeća nikakvu bliskost ni sa jednim od članova osoblja¹.

¹ Djeca i volontere nazivaju osobljem

Upitali smo i djecu i osoblje (uključujući i volontere) šta smatraju i izdvajaju kao najvažniju personalnu karakteristiku kod osoba angažovanih u radu centra. Jasno je da obje grupe ispitanika, i djeca i osoblje smatraju da je veoma važno da su članovi osoblja dobri, empatični slušaoci i da on / ona je otvoren/a i spreman /a na razgovor. 80% članova osoblja smatra da 'pružati djeci sigurnost / toplinu' je najvažnija karakteristika, dok samo 35% djece je mišljenja da je ovo bitno. Djeca smatraju da je razumijevanje koje članovi osoblja pokazuju prema njima važna, dok osoblje ovo smatra manje važnim. Obje kategorije ispitanika smatraju da smirenost i strogoća nisu uopće važni.

4. Diskusija i preporuke

Diskusija

Najvažniji zaključak pri interpretaciji rezultata istraživanja je da centri definitivno imaju pozitivan uticaj na psiho-socijalnu dobrobit djece korisnika. Identificirani progres je nešto što treba dalje da se njeguje i da se bude ponosno na ostvarene efekte. Glavni cilj centara je da radi sa djecom pod rizikom na prevenciji razvoja ozbiljnih psiho-socijalnih problema, te osnaživanje djece kako bi bili u stanju da prevladavaju teške životne situacije sa kojima se suočavaju u školi i društvu uopšte. Iako je teško predvidjeti dugoročne efekte, ovo istraživanje pokazuje da centri daju barem inicijalne pozitivne efekte na ponašanje i razmišljanja djece, pomažući im da se nose sa teškim okolnostima u kojima žive i odrastaju.

Positivan uticaj se najjasnije vidi na poboljšanju savladavanja nastavnog gradiva, te na ponašanje djece u razredu. Uticaj u ovom segmentu je uočen djelomično zbog toga što smo i od djece i od nastavnika tražili odgovore na pitanja iz ovog segmenta, ali i zbog toga što je progres u ovom dijelu najlakše uočiti i vidjeti. U poređenju sa kategorijama kao što su 'samopouzdanje' ili 'vjera u budućnost', 'poboljšanje u savladavanju nastavnog gradiva' je očigledno mnogo lakše procijeniti i uočiti.

Podrška djeci u savladavanju nastavnog gradiva se pokazala kao veoma efektivan alat, jer za djecu je najkonkretnija i najvidljivija veza između školskih postignuća i samopouzdanja, što direktno utiče na motivaciju. Poboljšanjem školskih rezultata, unapređuje se samo-poštovanje i samopouzdanje. Ova međusobna relacija je dokazana u prethodnom istraživanju: odnosi između školskih / akademskih postignuća, socio-metrijskog statusa i društvenog ponašanja. Akademski postignuća utiču pozitivno na društveni uspjeh i prilagodbu, i također imaju veoma pozitivan efekat na društvenu reputaciju među vršnjacima i daje osjećaj uspješnosti i prihvaćenosti.

U isto vrijeme, ukoliko djeca u centru u odnosima sa svojim vršnjacima i u komunikaciji sa osobljem osjećaju da drugi brinu o njima i da su spremni da im pruže podršku i pomoć, stresne okolnosti u kojima žive će se doživljavati kao manje opasne. Ukoliko je više osoba uključeno i spremno da pomogne djetetu da pronađe adekvatno rješenje, podrži ga i reinterpretira stresnu situaciju, ovo će svakako pomoći djetetu da se bolje nosi i prilagodi, kroz primjetnu kontrolu i percepciju sigurnih društvenih odnosa. Na taj način djeca razvijaju svoje društvene i emocionalne kompetencije koje zajedno sa kognitivnim kompetencijama, služe kao osnova za solidne i zdrave odnose unutar vlastitih socijalnih mreža.

Istraživanje je pokazalo da je ostvaren uticaj i na druge psiho-socijalne domene kao što su 'samopouzdanje', 'komunikacija', 'manje stidljivi i povučeni' 'bolja koncentracija' i 'bolja kontrola emocija' i 'lakše sticanje prijatelja', što je potvrđeno i od strane djece i nastavnog osoblja. Centri osnažuju djecu i upravo zbog toga, mijenja se njihova marginalizirana pozicija, postaju samopouzdaniji, u stanju sa da bolje izraze svoje stavove i mišljenja, počinju da se bore za sebe na odgovarajući način. Sve ovo je uočeno od strane nastavnika, ali i roditelja kao i drugih iz njihovog okruženja. Djeca su u stanju da bolje razumiju odnose sa drugima, njihove reakcije su prikladnije, vjeruju da vrijede više, ali i drugi koji komuniciraju sa njima primjećuju navedene pozitivne promjene. Sa pozicije žrtve, povučeni, ili agresivnosti, djeca su sada više uravnotežena i upravo zbog toga oni ne dozvoljavaju drugima da se

prema njima odnose na neprihvatljive i neprijatne načine. Prema tome, od marginalizirane pozicije, postaju „jednaki” sa svojim vršnjacima / drugom djecom u razredu, uključeni su u redovne aktivnosti, dobivaju bolje ocjene u školi, u stanju su da se izraze na kreativan način, i upravo zbog svega toga su osnaženi i biće spremni da gledaju unaprijed na pozitivniji način.

Dobra saradnja između centara i škola je od suštinskog značaja. Generalno govoreći, to i jeste slučaj iako u nekim sredinama još uvijek treba raditi na tome. Dobra saradnja i komunikacija između centara i škola se treba posmatrati kao direktna korist za djecu, u segmentu poboljšanja njihove situacije u školi. Možemo to opisati i na slijedeći način: redovni kontakti članova osoblja centra i nastavnika će pomoći da se usmjeri pažnja i pruži podrška djeci koja to trebaju. Također, još jedan značajan faktor je veoma bitan: uspostavljena je određena društvena kontrola kroz uspostavljene centre. Nastavnici koji bi do sada kaznili učenike ili na neki drugi način marginalizirali djecu pod rizikom (ili čak i njihovi roditelji koji bi ih fizički kažnjavali ili zlostavljali) sada znaju da postoji centar, što predstavlja mehanizam zaštite koji prevenira maltretiranje djece.

Dakle, zaključili smo da je saradnja između škola i centara uglavnom dobra, ali nešto lošija saradnja je uspostavljena sa roditeljima / starateljima. Glavni razlog za to vjerovatno leži u činjenici da su se centri inicijalno fokusirali na škole i jačanje veza sa školama, a manje na roditelje. Ideja kojom smo se rukovodili je da većina djece problematično ponašanje iskazuju u školama i da je prevencija od odbijanja, marginalizacije i odustajanja od obrazovanja jedan od prioriteta rada centara. Bitno je napomenuti da u oktobru 2010 kada se i inicijalno i započelo istraživanje, osoblje i volonteri centara su uzeli učešća na seminaru “Rad sa roditeljima”. Prema tome, za očekivati je da će se saradnja sa roditeljima unapređivati i intenzivirati u narednom periodu. Djeca smatraju da njihov dolazak u centar ima manje uticaja na njihovu situaciju kod kuće, mada nam je svima jasno da je neophodno ostvariti pozitivan uticaj u ovom dijelu ukoliko zaista želimo unijeti pozitivne promjene u živote djece.

Generalno, djeca vole aktivnosti koje im se nude u centrima. Najveću korist vide u onim aktivnostima u kojima stižu određene vještine (strani jezici, računari), dok aktivnosti u kojima najviše uživaju su slobodne i sportske aktivnosti. Sa sigurnošću možemo pretpostaviti da kombinacija edukativnih i zabavnih aktivnosti daje odlične rezultate. Sveobuhvatan paket usluga / aktivnosti koje nudi centar uzrokuje pozitivne promjene. Međutim 'aktivnosti' su vrlo često spominjane od strane djece, kao područje u kojem bi voljeli da vide poboljšanja.

Većina djece je izjavila da osjećaju bliskost sa članovima osoblja i volonterima (premda je nekoliko izjavilo da ne osjećaju bliskost ni sa jednim od članova osoblja). Očigledno je da je otvoren i povjerljiv odnos između osoblja / volontera i djece važan. Djeca koja dolaze u centar često imaju probleme u odnosima sa odraslim (roditelji, nastavnici). Postoji nepovjerenje i mnogi se osjećaju podcijenjeni ili čak neprihvaćeni. Centri imaju važnu ulogu u obnavljanju (djelomično) povjerenja prema odraslima. Osoblje i volonteri imaju između ostalog i funkciju pozitivnih uzora za djecu, naročito u dijelu izgradnje pozitivnih, zdravih društvenih odnosa i očigledno je da to mora imati pozitivan uticaj na mnoge od raznih psihosocijalnih domena koje su ranije pomenute.

Preporuke

- Iako rezultati istraživanja jasno ukazuju da centri imaju veoma pozitivan uticaj na psihosocijalnu dobrobit djece pod rizikom, bilo bi od koristi sprovesti detaljnije istraživanje. Mogao bi se primijeniti slijedeći pristup: za nova djecu koja dolaze u centar prikupiti relevantne podatke, te nakon izvjesnog vremena njihove uključenosti u aktivnosti centra (npr. poslije 6 do 10 mjeseci), primijeniti iste upitnike/instrumente. Na ovaj način bi se dobili jasni pokazatelji uticaja centra na djecu.
- Jačanje veza i saradnje sa roditeljima je segment u kojem bi centri trebali da se fokusiraju u narednom periodu. Različiti su vidovi saradnje i aktivnosti koje bi centri mogli da realiziraju sa roditeljima, npr: trening u roditeljskim vještinama, organizirati roditeljske grupe za podršku, redovni sastanci sa roditeljima u centru (ili pokušati identificirati druge resurse u zajednici koji bi mogli biti značajni za ovaj segment rada centara).
- Centri bi trebali uključiti više relevantnih aktera u svoje aktivnosti, što znači da bi centri trebali da imaju centralnu ulogu u zaštiti djece u svojim sredinama. Na primjer, redovni sastanci sa Centrom za socijalni rad, policijom, predstavnicima općine, osobljem škole i drugim (sportski klubovi npr) bi vodilo ka uspostavljanju neke vrste “sigurne mreže” koja bi koordinirala i bila fokusirana na preventivnu dječiju zaštitu u lokalnoj zajednici. Centri bi trebali inicirati i raditi na uspostavljanju društvenih mreža sa drugim organizacijama i klubovima u lokalnoj zajednici, kako bi se fasilitirala i pripremila izlazna strategija iz dnevnog centra, ali i zbog jačanja širih društvenih kompetencija centara.
- Više uključiti djecu u proces dizajniranja i realizacije aktivnosti u centru. Jedan od prijedloga bi mogao biti kreativno takmičenje u kojima djeca iznose svoje ideje te nakon toga djeca u centrima demokratski odlučuju koje aktivnosti će se realizirati (neki od centara već rade na ovaj način).
- Za pretpostaviti je da bi se dobili čak i bolji rezultati, ukoliko bi se djeca ranije dobi uključila u aktivnosti centra (od 9 godina) upravo zbog činjenice da je kasnije mnogo teže pozitivno uticati na formiranje identiteta jer vršnjaci postaju veoma važni u životima djece. Prema tome, nije lako osoblju i volonterima da preuzmu ulogu “drugih važnih” u životima djece.
- Pažljivo birati osoblje i volontere za rad sa djecom u centrima, gdje bi veoma važan kriterij trebao biti – prethodno iskustvo u radu sa marginaliziranom djecom.
- Iako su individualni planovi razvijeni za svako dijete, preporuka je da se efektivnije pristupi realizaciji aktivnosti u skladu sa dokumentom te da se redovno radi monitoring dostignuća plana. Trenutno, centri se uglavnom fokusiraju na grupni rad, primjetan je djelomičan nedostatak individualnog rada sa djecom, a to je svakako ponekad potrebno. Vjerovatno i članovi osoblja trebaju dodatnu edukaciju iz ove oblasti.

5. Zahvale

Prije svega autori žele da se zahvale djeci, njihovim roditeljima, osoblju centara i volonterima i nastavnicima koji su bili spremni da uzmu učešća u istraživanju. Njihova spremnost na saradnju na ovom projektu je bila od suštinske važnosti.

Želimo se zahvaliti i osoblju TALDi-ja, posebno Elviri Živanović, zbog značajne uloge u uspostavljanju i vođenju centara.

Također se želimo zahvaliti Marian van Teeffelen, predstavnici Kinderpostzegels, Holandija, koja je odgovorna za cjelokupno upravljanje projektom. Hvala na razumijevanju i finansijskoj podršci ovom istraživanju.

Naša zahvalnost ide i prema Holandskom Ministarstvu Vanjskih Poslova, jer je njihovo velikodušno finansiranje kroz Matra Program omogućilo realizaciju projekta „Danas djeca, sutra roditelji“.

Autori: Goran Zorić, Branka Ivanović i Mathijs Euwema

Prilozi

- Ukupni rezultati „Upitnik za djecu“
- Ukupni rezultati „Upitnik za nastavnike“
- Ukupni rezultati „Upitnik za osoblje i volontere“

Ukupni rezultati 'Upitnik za djecu'

Ukupan broj popunjenih upitnika:35

1. Šta je najvažniji razlog tvog dolaska u centar? (molimo te da pročitaš sve ponuđene odgovore veoma pažljivo te da potom daš ocjene 1, 2, 3, 4, 5 ili 6; ocjena 1 za najmanje važan razlog, i 6 za najvažniji; možeš dati samo jednu ocjenu za svaki od ponuđenih odgovora)

Napomena: Izračunajte za sve popunjene upitnike rezultate po kategorijama, te potom izračunajte prosjek. Na primjer, rezultati za 'odnosi sa određenim članovima osoblja' su 5,4,4,3,5,4,6,1,3,3,3,4,2,1,6,5,5,4,5,6,4,6,5,1,1,2,3,4,3,5,5,6,4,5,4=126 ukupno. Zatim podijelite dobiveni rezultat sa 35 i dobivamo srednju ocjenu 3.6. To je broj koji se upisuje.

Odnosi sa određenim članovima osoblja	2.89
Prijateljstvo sa drugom djecom koja dolaze u centar	4.20
Aktivnosti koje se nude u centru	4.14
Podrška koju dobivam u centru	3.43
Mogućnost da budem na mirnom, relaksirajućem mjestu, bez prisustva stresa	2.83
Mogućnost da budem na sigurnom mjestu, gdje me niko neće povrijediti i gdje se osjećam zaštićeno	3.51

2. U centru u kojem dolaziš, da li ti je dozvoljeno i da li te se potiče da razmišljaš i da se uključiš u određene stvari kao recimo određivanje pravila, aktivnosti koje će se realizovati, šta želiš / trebaš, itd?

Napomena: sabrati ukupne odgovore Da / Ne

Da	Ne
29	6

Ukoliko je odgovor Da, šta najviše cijeniš u tome? (molimo da pažljivo pročitaš ponuđene odgovore i daš ocjene 1, 2, 3, 4, 5; ocjena 1 za najmanje važno i 5 za najvažnije; možeš dati samo jednu ocjenu za svaki od ponuđenih odgovora)

Napomena: Isto kao i za Pitanje 1.

Sviđa mi se što mogu reći šta mislim	3,62
Sviđa mi se što mogu učestvovati u donošenju odluka u centru za stvari koje su meni bitne	2,97
Sviđa mi se što mogu uticati i poboljšati stvari u centru	2,41
Osjećam se važnim jer neko ozbiljno uvažava moje mišljenje	2,55
Kada aktivno učestvujem, osjećam da mogu postići sve što želim u životu	3,45

3. Od kada dolaziš u centar, da li se ponašaš drugačije nego prije?

Da	Ne	Ne znam
34	0	1

Gdje se ponašaš drugačije ? (označi odgovore za koji smatraš da su odgovarajući)

Napomena: Izračunajte ukupan broj odgovora i upišite ih.

U školi	27
Kod kuće	6
Sa prijateljima	7
U centru	10

4. Ukoliko je odgovor da, koje pozitivne promjene uočavaš na sebi? (označi samo one odgovore za koje smatraš da opisuju tvoje ponašanje):

Napomena: Izračunajte ukupan broj odgovora i upišite ih.

Manje sam agresivan/na prema drugima	15
Moja komunikacija sa drugima (nastavnici, roditelji, prijatelji, drugi) se poboljšala	21
Osjećam se manje stidljivo i povučeno	23
U stanju sam da se bolje koncentrišem na zadatke	23
Moja postignuća u školi su se unaprijedila	25
Manje konzumiram alkohol i droge	0
Lakše kontrolišem svoje emocije	8
(nešto drugo što nije već navedeno, opiši u nekoliko riječi)	1

5. Kako se osjećaš od kada dolaziš u centar? (označi polja koja najbolje oslikavaju tvoje emocije)

Napomena: kao i za pitanje 4.

					Nema promjene
Imam više samopouzdanja	14	Imam manje samopouzdanja	0		21
Više razumijem druge	19	Manje razumijem druge	0		16
Osjećam da su se unaprijedile moje školske sposobnosti	27	Moje školske sposobnosti su smanjene	0		8
Sigurniji/a sam u budućnost	6	Manje sam siguran/na u budućnost	0		29
Osjećam da mogu postići više	18	Osjećam da mogu postići manje	0		17
Manje sam ljut/a na svoje roditelje/staratelje	8	Više sam ljut/a na svoje roditelje / staratelje	0		27

Da li vjeruješ da su promjene uzrokovane tvojim dolaskom u centar?

Da	Ne	Ne znam
31	0	4

6. Da li imaš prijatelje među drugom djecom u centru?

Da	Ne
35	0

Ukoliko je odgovor Da, reci nam da li su oni bili tvoji prijatelji i prije nego si ti došao/la u centar?

Da	Ne
21	14

Od kada dolaziš u centar, da li si uspostavio/la nova prijateljstva u školi?

Da	Ne
26	9

Od kada dolaziš u centar, smatraš li da lakše stičeš prijatelje? (u školi, klubu, u susjedstvu, itd.)

Da	Ne
21	14

7. U koje aktivnosti si redovno uključen/a u centru? (označi one aktivnosti u koje si uključen/a)

Podučavanje/pomoć u savladavanju nastavnog gradiva	31	Slobodne aktivnosti	28
Sportske aktivnosti	15	Dramska sekcija	8
Kompjuteri	22	Sastanci u centru	27
Kreativne radionice	26	Individualni sastanci	23
Jezici	8		12
Psihosocijalne radionice	14		

8. Od aktivnosti u koje si uključen/a, navedi one za koje smatraš da su ti najkorisnije/najvažnije.

Učenje (32)
Kreativne radionice (11)
Kompjuteri (11)

Zašto su ti te aktivnosti najvažnije?

Napomena: Navedi 3 najčešća odgovora.

Poboljšao/la sam uspjeh u školi
Učim nešto novo
Razvijam nove vještine i talente

9. Od aktivnosti u koje si uključen/a navedi tri u kojima najviše uživaš, one koje su ti najzabavnije.

Slobodne aktivnosti (26)
Kompjuteri (16)
Sportske aktivnosti (12)

Zašto su ti te aktivnosti najzabavnije?

Uživam u tim aktivnostima
Zajedno sam sa prijateljima i drugom djecom
Korisne su

10. Kako često dolaziš u centar? (označi samo jedan odgovor)

Svaki dan	21
Jednom ili dva puta sedmično i vikendom	11
Jednom ili dva puta sedmično, ali ne i vikendom	3
Svake sedmice, ali samo vikendom	0
Jednom ili dva puta, svake druge sedmice	0
Jednom ili dva puta mjesečno	0

11. Da li si uključen/a i u neke druge aktivnosti (osim škole i centra)?

Da	Ne
25	10

Ukoliko je odgovor Da, možeš li nam reći koje su to aktivnosti?

Fudbal (8) ----- Sport ukupno (15)
Folklor (4)
Horska sekcija (4)

12. Kako bi opisao/la saradnju između centra i škole?

Ne znam	14
Koliko ja znam, nema kontakata između centra i škole koju ja pohađam	2
Saradnja je loša	0
Saradnja je od dobra do odlična	19

Ukoliko smatraš da je saradnja između centra i škole dobra ili odlična, da li misliš da je to dovelo do poboljšanja tvoje situacije u školi?

Da	Ne	Ne znam
10	5	4

Ako je odgovor Da, na koje načine?

Doprinijela je mom uspjehu u školi	6
Unaprijedila je moj odnos sa nastavnim osobljem	4
Poboljšala je moje odnose sa školskim drugovima	2
Pomogla mi je na druge načine u školi	3

13. Kako bi opisao/la saradnju između centra i tvojih roditelja?

Ne znam	3
Koliko ja znam, nema kontakata između centra i mojih roditelja	5
Saradnja je loša	6
Saradnja je od dobra do odlična	21

Ukoliko smatraš da je saradnja između centra i tvojih roditelja dobra ili odlična, da li misliš da je to dovelo do poboljšanja tvoje situacije kod kuće?

Da	Ne	Ne znam
9	3	9

Ukoliko je odgovor Da, na koje načine?

Pomogla mi je da poboljšam svoje odnose sa roditeljima / starateljima	7
Pomogla mi je da poboljšam svoje odnose sa braćom i sestrama	2
Pomogla mi je na druge načine kod kuće	3

Ukoliko misliš da nema saradnje ili da je loša između centra i tvojih roditelja, smatraš li da bi bilo dobro za tebe ukoliko bi osoblje centra i tvoji roditelji / staratelji komunicirali i sarađivali međusobno?

Da	Ne	Ne znam
6	0	5

14. U centru u koji dolaziš, radi mnogo osoba. Ukoliko bi trebao/la da daš ocjenu koja bi opisala tvoj sveukupan stav o svom osoblju, koja bi to ocjena bila? (od 1 do 10; 1 veoma loša, 10 izuzetno dobra; možeš označiti samo jedno polje koje najbolje opisuje tvoje mišljenje). **Napomena: obavezno naglasiti da se dobivene informacije neće prenijeti članovima osoblja!!!**

Ukupni rezultati.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	0	0	0	1	0	3	4	2	25

15. Da li u centru radi jedna ili više osoba sa kojima osjećaš posebnu bliskost?

Da, osjećam bliskost sa jednim članom osoblja	8
Da osjećam bliskost sa dva do četiri članova osoblja	11
Da, osjećam bliskost sa četiri do šest članova osoblja	4
Da, osjećam bliskost sa svima	9
Ne, ne osjećam bliskost	3

16. Šta su najvažnije karakteristike članova osoblja, šta ti najviše cijeniš kod njih (tvojih omiljenih članova osoblja)? Izaberi tri najvažnije karakteristike za tebe (označi maksimalno 3).

On/ona razumije moje osjećaje i dobar/a je slušalac	21
On/ona je otvoren/a i pristupačan/a i interesuje se za moje probleme	22
On/ona je zabavan/na, kreativan/na, pun/a energije, pozitivan/a	11
On/ona je smiren/a, nije autoritativan/a, ne kažnjava	8
On/ona je striktan/a, veoma jasan/a oko pravila i očekivanja/ ispunjava obećanja	5
On/ona ima dobro znanje i posjeduje određene vještine (kompjuteri, matematika, jezici itd), dobar/a u podučavanju	11
On/ona mi pruža osjećaj sigurnosti, topline i podržava me	12
On/ona me cijeni; smatra da sam fina i dobra osoba	15

17. Šta misliš da bi se moglo poboljšati u centru

Aktivnosti koje se realizuju u centru	11
Kvalitet osoblja	2
Prostor	5
Radno vrijeme	8
Saradnja centra i škole	0
Saradnja centra i roditelja	0
Drugo (opiši u nekoliko riječi)	2

Ukupni rezultati 'Upitnik za nastavnike'

Ukupan broj popunjenih upitnika: 34

(ukoliko nastavnik nije odgovorio na određeno pitanje, upišite tačan broj ukupnih odgovora)

1. Da li vidite pozitivne promjene u ponašanju vašeg učenika od kada dolazi u centar?
Ukoliko Da, molimo navedite koje su to promjene
- 2.

Napomena: Upišite ukupan broj odgovora (isto se odnosi na svako pitanje)

Učenik je manje agresivan prema drugima	19
Komunikacija između učenika i drugih (nastavnika, roditelja, prijatelja...) je poboljšana	28
Učenik djeluje manje stidljiv i povučen	27
Učenik pokazuje veće samopouzdanje	24

Učenik je u stanju da se bolje koncentriše na zadatke	18
Učenik je popravio uspjeh u školi	18
Izgleda da učenik manje koristi alkohol i droge	2
Učenik je u stanju da bolje kontroliše svoje emocije	21
Učenik je aktivniji na času	20
Učenik je bolje prihvaćen / integrisan od strane vršnjaka u razredu	23
Učenik redovnije pohađa nastavu	18
(neke druge promjene u ponašanju koje nisu navedene; molimo opišite u jednoj rečenici)	1

3. Da li mislite da su navedene promjene uzrokovane (djelomično ili u potpunosti) uključanjem djeteta u aktivnosti centra Gnijezdo?

Da	Ne	Ne znam
26	0	8

4. Imate li dojam da je učenik stekao nove prijatelje u razredu, od kada je uključen u aktivnosti centra?

Da	Ne	Ne znam
22	5	7

5. Smatrate li da učenik općenito lakše sklapa prijateljstva od kada je u centru? (u školi, u klubu, u susjedstvu itd.)

Da	Ne	Ne znam
22	2	10

6. Kako biste opisali saradnju između Centra Gnijezdo i škole?

Ne znam	6
Koliko znam, nema kontakata između škole i centra	1
Saradnja je loša	1
Saradnje je dobra do odlična	26

7. Ukoliko smatrate da je saradnja između centra i škole dobra do odlična, mislite li da je to dovelo do poboljšanja statusa učenika u školi?

Da	Ne	Ne znam
21	0	5

8. Ukoliko je odgovor Da, na koje načine? (označite one odgovore koji se odnose na učenika/e)

Pomoglo mu je da poboljša uspjeh u školi	14
Pomoglo mu je da poboljša svoje odnose sa nastavim osobljem	9
Poboljšao je svoje odnose sa vršnjacima	16
Pomoglo je učeniku na neke druge načine u školi (navedite u nekoliko riječi)	8

9. Ukoliko smatrate da ne postoji ili da je loša saradnja između centra Gnijezdo i škole, da li mislite da bi bilo dobro uspostaviti ili poboljšati ovu saradnju (na primjer: održavati redovne kontakte i razgovarati o učenicima koji su iz vaše škole i dolaze u centar)?

Da	Ne	Ne znam
2	0	0

10. Po Vašem mišljenju, šta je to što bi se trebalo poboljšati u radu centra?

Aktivnosti koje se realizuju u centru	6
Kvalitet osoblja	0
Prostor	6
Radno vrijeme	3
Saradnja centra i škole	12
Saradnja centra i roditelja	7
Drugo	3

Ukupan broj popunjenih upitnika: 42

Pitanje za osoblje centara i volontere

1. Po Vašem mišljenju, koje su najvažnije karakteristike članova osoblja i volontera centra?
Odlučite se za tri najvažnije karakteristike.

On/ona treba da razumije osjećaje djeteta i da je dobar/a je slušalac	22
On/ona treba da je otvoren/a i pristupačan/a i da se interesuje za probleme djeteta	28
On/ona treba da bude zabavan/na, kreativan/na, pun/a energije i pozitivan/a	20
On/ona treba da je smiren/a, nije autoritativan/a i ne kažnjava	2
On/ona treba da je striktan/a, veoma jasan/a oko pravila i očekivanja i da ispunjava obećanja	4
On/ona treba da posjeduje određena znanja i vještine (kompjuteri, matematika, jezici itd), i da je dobar/a u podučavanju	8
On/ona treba da pruži djetetu osjećaj sigurnosti, topline i podržava ga	32
On/ona treba da pruži osjećaj djetetu da je cijenjeno; da smatra da je fino i da je dobra osoba	10